

ASVAN

(أسوان)

Yukarı Mısır'da şehir
ve bu şehrin merkez olduğu il.

Kahire'nin 893 km. güneyinde, Nil nehrinin doğu kıyısında bulunmaktadır. Mısır tarihinde en önemli ticaret merkezlerinden birini teşkil eden şehrin bugünkü adı Asvan (Usvân), Syene şeklinde Grekçeleşmiş Eski Mısırca Suânit'ten (pazar yeri) gelmektedir. Birinci Şelâle'ye yakın olan şehrin karşısında ve nehrin ortasında, üzerinde Şelâle Tanrısı Khnum'un tapınağının harabeleri bulunan ve meşhur Nübye fildişlerinin pazarlandığı yer olduğu için Eski Mısırlılar'ın Yeb (fil adası), Yunanlılar ile Romalılar'ın da bu isimden tercüme ederek Elephantine ve Araplar'ın ise yeşilliğinin bol olmasından dolayı Cezîretü'z-zehr (çiçek adası) dedikleri bugünkü Cezîretü Asvan yer almaktadır. Asvan civarında, adını buradan alan dünyanın en büyük çatlaksız ve damarsız siyenit (pembe granit) bloklarının çıkarıldığı ünlü taş ocakları bulunmaktadır. Halen dünyanın İstanbul dahil çeşitli şehirlerine taşınmış bulunan, 30 metreden fazla yükseklikleri, 450 tondan fazla ağırlıkları olabilen hiyeroglifli obelisklerle (dikili taş) bazıları Ayasofya ve Süleymaniye'de kullanılmış olan yekpâre Mısır sütunları bu taş ocaklarından kesilen bloklardan yontulmuşlardır. Bu ocakların İslâmî dönemlerde de özellikle değirmen taşı yapımı için işletildikleri bilinmektedir. Şehir bugün daha çok yakınına kurulan baraj ile tanınmaktadır.

Asvan Mısır'ın 640'ta müslümanlar tarafından fethinden sonra Nübye Devleti'ne karşı bir sınır kalesi oldu ve X. yüzyıla kadar Nübyeliler ile bedevî kabilelerin akınlarına mâruz kaldı. Amr b. Âs Mısır'ı fethedince Nil'in seviyesini ölçmek için Asvan'da, Amasyalı Strabon'un (ö. 25) bahsettiği, Mısırlılar'ın Elephantine adasına yaptıkları hidrometre gibi bir *mikyâs** yaptırdı. Asvan'ın müslümanlar tarafından alınmasından sonra Hicaz'dan gelen Kureyş, Rebîa, Mudar ve Kahtan 'Arapları'ndan bir kısmı buraya yerleştirildiler. Fâtımîler devrinde Mısır ticaretinin önemli bir merkezi olan Asvan bu dönemdeki savaşlardan oldukça zarar gördü. Daha sonra Eyyübîler'in idaresine geçen şehir, Selâhadîn-i Eyyübî tarafından ağabeyi Turan Şah'a *iktâ** olarak verildi (1170). Asvan

Valisi Kenzüddevle 1174'te isyan ettiyse de bu isyan Selâhaddin tarafından bastırıldı. Şehir Memlûkler devrinde yine ticarî önemini korudu. Himyerî (ö. 900/1495), Mısır gemilerinin Nil üzerinde ancak Asvan'a kadar gelebildiklerini, buranın Habeş ve müslüman gemilerinin ayrıldıkları yer olduğunu belirtmektedir. 1517'de Mısır'ın Osmanlılar tarafından fethi sırasında Yavuz Sultan Selim Asvan'da askerî bir karargâh kurdu. XX. yüzyılın başlarında dahi bu dönemde şehre yerleşen Osmanlılar'dan hâlâ varlığını sürdürenler bulunuyordu. XVII. yüzyılın ikinci yarısında Asvan'ı gezen Evliya Çelebi, buranın "150 akçelik bir kaza" olduğunu, Nil kenarında yüksek bir tepe üzerinde kurulduğunu, kale içinde ve dışında 1800 ev bulunduğunu kaydetmektedir. XIX. yüzyılın sonlarında Sudan'ın idarî teşkilâtına dahil olan Asvan bölgesinin bir "müdiriyet"i ve üç kasabası vardı; nüfusu ise 10.000 idi. Nübye ve Sudan'dan gelen malların ihracat ve ithalât merkezi durumunda olan Asvan, eskiden beri büyük bir ticarî önem taşımaktaydı. Bilhassa İslâm'ın ilk devirlerinden itibaren Sudan'dan hacca gidenler Asvan'dan kalkıp çölü geçerek Ayzâb'a varırlar, oradan da gemiyle Cidde'ye ulaşırlardı. Daha sonra hac yolunun değiştirilerek Kus üzerinden gidilmesiyle Asvan eski önemini kaybetti; ayrıca Sudan'da meydana gelen Mehdî hadisesinden de (1884-1899) büyük ölçüde zarar gördü.

Osmanlı Devleti'nin Mısır fevkalâde komiseri Ahmed Muhtar Paşa, bölge ile ilgili 1894 tarihli bir raporunda (BA, BEO, Mümtâze-i Mısır, nr. 5/A, 135, iç sıra nr. 25), burada yapılacak bir barajın Sudan ve Mısır için önemine ilk defa dikkat çekmiştir. Asvan'da Nil nehri üzerinde İngilizler tarafından 1902'de granitten yapılan ilk barajdan sonra, 1960-1970 yıllarında eski barajın 6 km. güneyinde Ruslar tarafından yeni bir baraj daha inşa edilmiştir. Bu baraj, 160 milyon m³ su tutan göleti ve saatte 10 milyon kw. elektrik üreten hidroelektrik santral ile dünyanın sayılı barajları arasında yer almaktadır. Elde edilen elektrik enerjisi, uzunluğu 2500 kilometreye varan yüksek gerilim hatlarıyla Kahire, İskenderiye ve diğer endüstri ve büyük yerleşim merkezlerine nakledilmektedir. Bu barajın inşası sebebiyle 90.000 Mısırlı ve Sudanlı başka yerlere nakledilmiş ve UNESCO tarafından başta Ebû Simbel tapınakları olmak üzere pek çok tarihî eser, ol-

dukları yerde kaideleri yükseltilecek veya başka yerlere taşınarak sular altında kalmaktan kurtarılmıştır.

1986'da Asvan'ın nüfusu 191.461, merkezi olduğu ilin nüfusu ise 780.000 civarında idi. Asvan'dan pek çok edebiyatçı, hadis ve fıkıh âlimi yetişmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, BEO-Mümtâze-i Mısır, nr. 5/A, 135, iç sıra nr. 25; İdrîsî, *Şifâtü'l-Mağrib*, s. 21-22; Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 260-261; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebşâr* (nşr. Eymen Fuâd), Kahire 1985, s. 67, 87, 97; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 191; Himyerî, *er-Ravzü'l-mi'târ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1975, s. 57-58; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, X, 828-830; Mehmed Muhsin, *Afrika Delili*, Kahire 1312, s. 183-185; Muhammed Mihrî, *Sûdân Seyahatnâmesi*, İstanbul 1326, s. 115-128; Salâh Ahmed Hereyîdî, *Devrüs-sa'id ft Mısır'lî-Osmaniyye*, Kahire 1984, s. 122-123; P. J. Vatikiotis, *The History of Egypt*, London 1985, s. 57-58, 388-389; *Géographie d'Aboul-féda*, II/1, s. 155-156; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 956; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 110; C. H. Becker, "Asvan", *IA*, I, 693-694; *GSE*, II, 45, 452; IX, 85, 91; XXIV, 350 vd; M. Kervan — S. Ory — M. Schneider, *Index Géographique du Répertoire Chronologique d'Épigraphie Arabe* (I-XVI), Caire 1975, s. 15-17.

İDRİS BOSTAN

ASYA

Dünyanın en büyük kıtası.

- I. FİZİKİ VE BEŞERİ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. KİTADA İSLÂMİYET

Adaları ile birlikte yüzölçümü 44.391.163 km² olan Asya, alan itibariyle yeryüzündeki karaların üçte birini teşkil eder. Kuzey ve Güney Amerika'nın toplam yüzölçümlerinden daha büyük olan Asya'nın yüzölçümü Avrupalılarından dört kat fazladır. Ana karanın tamamı kuzey yarı kürededir; sadece Endonezya adaları ekvatorun güneyinde yer alır. Kıta 83° kuzey (Kuzey Buz denizindeki Komsomolets adası) ile 11° güney (Endonezya'daki Roti adası) enlemleri ve 26° doğu (Anadolu'daki Bababurnu veya Gökçeeda'nın batısındaki Avlakaburnu) ile 171° batı (Çukçî yarımadasındaki Dejnebnıy) boylamları arasında uzanır. Asya kıtası kuzeyden Kuzey Buz denizi, doğudan Büyük Okyanus, güneyden Hint Okyanusu, batıdan ise kuzeyden güneye doğru Ural dağları, Emba nehri, Hazar denizi, Kura ve Ryon ırmakları, Karadeniz, Marmara denizi, Ege denizi, Akdeniz, Süveyş Kanalı ve Kızıldeniz ile sınırlıdır. Kıtanın doğu-batı uzunluğu 11.000 kilometreyi, kuzeyi ile gü-